

Dr hab. Grzegorz Smyk prof. nadzw.

Lublin 17 września 2017 r.

Katedra Historii Państwa i Prawa

Wydział Prawa i Administracji

UMCS w Lublinie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Marcina Michalaka pt. „Kształtowanie się odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie amerykańskiego systemu prawnego 1794 – 1860. Studium historyczno - prawne”, Gdańsk 2017,
ss. 1 - 236.

1. Problematyka badawcza.

Zagadnienie odpowiedzialności lekarzy za negatywne skutki niewłaściwego leczenia, tj. powodującego szkodliwe następstwa dla zdrowia pacjenta było obecne w większości systemów prawnych od czasów starożytnych po współczesne. Zagadnienie to ujmowane pierwotnie wyłącznie od strony prywatnoprawnej odpowiedzialności odszkodowawczej, w czasach nowożytnych stało się też przedmiotem zainteresowania prawa karnego, choć nie zawsze jest typizowane w odrębną kategorię czynu przestępnego. W ślad za tym, w nowożytnej nauce prawa karnego pojawiła się kategoria karalnego błędu lekarskiego lub błędu w sztuce lekarskiej, za który sprawca ponosi odpowiedzialność na zasadzie winy. We współczesnych systemach prawa stanowionego, odpowiedzialność karna i cywilna za skutki błędu w sztuce lekarskiej stanowią odrębne kategorie, z których każda może być realizowana w odrębnym postępowaniu sądowym. Równoległe ze wzrostem zainteresowania państwa kondycją i zdrowiem obywateli, nastąpiła reglamentacja zawodów medycznych zmierzająca do koncesjonowania i kontroli wykonywanych usług medycznych przez organy państwowe lub samorząd zawodowy co jest standardem przyjętym i funkcjonującym w większości państw współczesnych.

Natomiast w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, w myśl szeroko pojmowanej wolności jednostki i liberalizmu w zakresie wykonywania usług lekarskich, państwo nie tylko odstąpiło od regulacji dopuszczalności do wykonywania zabiegów medycznych, ale także nie objęło ochroną prawa karnego skutków takiego działania, pozostawiając tę kwestię indywidualnemu dochodzeniu odszkodowania przez poszkodowanego pacjenta w drodze postępowania cywilnego. Właśnie temu zagadnieniu, jakim jest odpowiedzialność za niewłaściwe leczenie poświęcona została recenzowana rozprawa doktorska Pana mgr Marcina Michalaka.

Tematem pracy doktorskiej Pana mgr Marcina Michalaka jest kształtowanie się odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie amerykańskiego systemu prawnego w latach 1794 – 1860. Podstawowym zamierzeniem Autora, sygnalizowanym już we Wstępie recenzowanego opracowania, jest próba wykazania, że amerykański model odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie, ukształtowany w pierwszej połowie XIX w., swoją specyfiką odbiega od rozwiązań przyjętych w tej mierze nie tylko w kontynentalnych systemach prawa stanowionego państw europejskich tej doby, ale także różni się od zasad stosowanych do rozstrzygania takiego zagadnienia wypracowanych na gruncie angielskiego common law, którego źródła młode państwo amerykańskie odziedziczyło po czasach kolonialnych. W ślad za tym, kolejnym celem Autora recenzowanej dysertacji jest próba wykazania, że specyfika amerykańskiego modelu odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie jest efektem unikalnych cech systemu prawa Stanów Zjednoczonych, ukształtowanych przez orzecznictwo sądowe do połowy XIX stulecia w tzw. „złotym wieku” prawa amerykańskiego. Stąd też cezury czasowe przyjęte przez Autora dysertacji. Jej początek stanowi rok 1794, gdy po raz pierwszy na gruncie amerykańskim Superior Court stanu Connecticut rozpoznawał sprawę Cross versus Guthery w przedmiocie odpowiedzialności lekarzy i odszkodowania za niewłaściwe leczenie, dając początek orzecznictwu

kształtującemu model i zasady funkcjonowania tej instytucji w systemie prawnym Stanów Zjednoczonych. Datę końcową wyznacza rok 1860, powszechnie przyjmowany w literaturze dotyczącej historii prawa amerykańskiego jako zamykający, trwający od uzyskania niepodległości przez USA, proces tworzenia podstaw, specyficznych cech i zasad stosowania prawa tej północnoamerykańskiej republiki. Ponadto, w dysertacji przyjęto założenie, że powszechność pozywania lekarzy i relatywnie wysokie odszkodowania za skutki niewłaściwego leczenia w praktyce wymiaru sprawiedliwości USA są efektem specyficznych cech amerykańskiego modelu odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie ukształtowanego właśnie w tym okresie.

Jak wspomniano na wstępie, problematyka odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie obecna jest nie tylko w amerykańskiej literaturze prawniczej, ale jest także przedmiotem dociekań polskich badaczy prawa cywilnego i karnego (prace Z. Marka, A. Liszewskiej, E. Bagińskiej czy M. Sośniaka). Jednakże zagadnienie to ujmowane w sposób odmienny na gruncie systemu prawa amerykańskiego i reprezentującego europejską naukę prawa piśmiennictwa polskiego. Pomimo, że dysponujemy już znaczącą polską literaturą prawną i prawno – historyczną przedstawiającą amerykański system wymiaru sprawiedliwości i prawa sądowego (prace R. Tokarczyka, M. Nesterowicza czy też K. Ludwikowskiej), to poszczególne instytucje i zasady stosowania prawa USA – w tym i dotyczące zasad odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie – stanowią niewyeksplorowane jeszcze pole badawcze dla polskich uczonych zajmujących się prawem i jurysprudencją USA. Zatem dokonany przez Autora wybór tematu rozprawy doktorskiej należy uznać za uzasadniony, zaś określony przez Niego jej zakres przedmiotowy oraz cezurę czasową – za świadczące o umiejętności właściwego formułowania problemów badawczych. Przemawia za tym i fakt, że w świetle dotychczasowego stanu badań i polskiej literatury przedmiotu, recenzowana praca doktorska Pana mgr Marcina Michalaka podejmuje zagadnienie nowe, nieopracowane dotąd w

polskiej literaturze historyczno – prawnej i zmierza do wypełnienia istotnej luki w badaniach nad instytucjami prawa amerykańskiego w XVIII i XIX stuleciu.

2. Konstrukcja pracy.

Konstrukcję pracy oparto na kryterium przedmiotowym, polegającym na wyodrębnieniu zasadniczych problemów badawczych w osobne rozdziały i podrozdziały, odpowiadające układowi zagadnień składających się na genezę, istotę i cechy charakterystyczne instytucji odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie w amerykańskim systemie prawnym. Mając na uwadze specyfikę przedmiotu badawczego i cel rozprawy, którym jest kompleksowa analiza wybranej instytucji prawa sądowego, konstrukcję taką należy uznać za prawidłową, logiczną i oddającą istotę prezentowanej problematyki. Zastrzeżeń nie budzi też proporcja objętościowa poszczególnych rozdziałów, wynikająca ze specyfiki poruszanych w nich zagadnień – z natury zróżnicowanych - oraz stosowana przez Autora nomenklatura nazewnicza, zrozumiała zarówno dla specjalistów jak i dla przeciętnego czytelnika.

Praca składa się z sześciu rozdziałów merytorycznych, obejmujących odrębne zagadnienia, poprzedzonych wstępem, w którym przedstawiono uzasadnienie wyboru tematu badawczego, określono zakres przedmiotowy i czasowy rozprawy, jej cel i strukturę wewnętrzną, stosowaną terminologię, a także stan badań, oraz zastosowane przez Autora metody badawcze. Rozprawę wieńczą konkluzje sumujące wyniki Jego dociekań. Ponadto, praca zawiera wykaz skrótów nazw amerykańskich czasopism prawniczych i medycznych, zestawienie orzeczeń sądów amerykańskich odnoszących się do zagadnień związanych z badaną instytucją, oraz literaturę przedmiotu.

Rozdział Pierwszy recenzowanego opracowania zatytułowany „*Brytyjskie dziedzictwo w amerykańskiej rzeczywistości – o odpowiedzialności lekarza za niewłaściwe leczenie w świetle recepcji angielskiego common law w Stanach Zjednoczonych Ameryki*” ma charakter wstępny. Przedstawiono w nim proces

dostosowywania angielskiego systemu prawnego common law do nowej republikańskiej rzeczywistości Stanów Zjednoczonych. W kolejnych podrozdziałach (1 i 2) Autor przedstawił genezę i dylematy amerykańskiej jurysprudencji i wymiaru sprawiedliwości towarzyszące implementacji źródeł prawa i orzecznictwa angielskiego, jego ustroju i stosunków społecznych, oraz rolę orzecznictwa sądów amerykańskich w tzw. „amerykanizacji” czyli dostosowaniu angielskiego dziedzictwa prawnego z czasów kolonialnych do nowych, specyficznych warunków ustrojowych, gospodarczych i społecznych nowopowstałego państwa. W tej części rozprawy Autor skonstatował, że pomimo niechęci do urzędów brytyjskich i postulatów stworzenia własnego systemu prawa stanowiącego, amerykański wymiar sprawiedliwości i jego sędziowie - z przyczyn praktycznych - za punkt wyjścia przyjmowali źródła angielskiego common law, które było im znane z wcześniejszej, kolonialnej praktyki, oraz zawierały normy, dla których wobec braku własnego ustawodawstwa nie było innej alternatywy. Tym niemniej zasady angielskiego systemu common law były przez sądy amerykańskie modyfikowane w sposób dostosowujący je do potrzeb lokalnych, tak, że po upływie półwiecza amerykańskie prawo precedensowe w znaczący sposób różniło się od swego brytyjskiego pierwowzoru, zyskując specyficzne dla siebie cechy i linie rozwojowe. W świetle dotychczasowej literatury przedmiotu nie są to ustalenia nowe, nieznanym polskiemu odbiorcy, ale stanowią one konieczne tło, punkt wyjścia dla rozważań Autora w dalszych częściach recenzowanego opracowania. Wywody Autora w tej części pracy zamyka podrozdział 3 bezpośrednio łączący proces formowania się amerykańskiego systemu prawnego z problematyką podstaw i przesłanek odpowiedzialności lekarzy za niewłaściwe leczenie. Sumując, zawarty przez Autora w tym rozdziale katalog zagadnień badawczych, odnoszących się do procesu powstawania amerykańskiego systemu prawnego i jego specyfiki, choć niewykraczający poza niezbędne generalia, można uznać za w prawidłowy.

Rozdział Drugi poświęcono w całości specyfice profesji lekarskich w Stanach Zjednoczonych omawianego okresu, a w szczególności skrajnie liberalnie pojmowanej na gruncie amerykańskim swobodzie wykonywania usług medycznych, wyłączonych z reglamentacji prawa publicznego. Z ustaleń Autora recenzowanego opracowania wynika, że odrzucenie idei regulowania przez państwo dostępu do wykonywania zawodu lekarza wynikało wprost z zasad egalitaryzmu i liberalizmu pierwszej połowy XIX w., umożliwiając każdemu, nawet niefachowcowi, świadczenie usług medycznych. Skutkowało to tym, że relacje pomiędzy leczącym a leczonym wyłączono spod reżimu prawa publicznego, pozostawiając tę sferę wyłącznej reglamentacji prawa cywilnego. W konsekwencji odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie prawa amerykańskiego przyjęła charakter odpowiedzialności wyłącznie cywilnoprawnej, co odróżniało system prawa amerykańskiego w tej materii od angielskiego common law.

Zasadniczy trzon rozważań Autora recenzowanego opracowania, odnoszący się do istoty badanej instytucji odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie prawa amerykańskiego zawarty został w Rozdziałach Trzecim (o deliktowym charakterze odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie) i Czwartym (o amerykańskiej specyfice standardu należytego postępowania lekarza). Ich treść stanowi próbę analizy podstaw i przesłanek odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie w systemie orzeczniczym sądów amerykańskich wraz z wyeksponowaniem ich szczególnej specyfiki. Punktem wyjścia dociekań badawczych Pana mgr Marcina Michalaka w tym przedmiocie, jest prezentacja angielskiego modelu odpowiedzialności lekarzy za niewłaściwe leczenie, oparta na założeniu, że odpowiedzialność lekarza za niekompetentne lub pozbawione należytej staranności postępowanie terapeutyczne wynika bezpośrednio z faktu wykonywania koncesjonowanej praktyki lekarskiej (Rozdział Trzeci). W rezultacie, odpowiedzialność taka w prawie angielskim była niezależna od woli czy też umowy leczącego i

leczonego, ale wynikała niejako z mocy samego prawa nakładającego na lekarza obowiązek profesjonalizmu w świadczeniu usług medycznych. Zatem angielski model tego rodzaju odpowiedzialności był pochodną statusu zawodowego osoby lekarza. Jak ustalił Autor recenzowanego opracowania, praktyka orzecznicza sądów amerykańskich odeszła od takiego postrzegania odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie, wiążąc ją nie ze statusem zawodowym lekarza, nakładającym na niego obowiązek profesjonalnego i starannego wykonywania czynności medycznych, ale jej źródeł poszukiwała w treści i rezultacie wykonania kontraktu łączącego leczącego i leczonego, bez wdawania się w ocenę kompetencji leczącego. W konsekwencji, w amerykańskim systemie prawnym odpowiedzialność leczącego przybrała wyłącznie charakter deliktowy, oparty na winie nieumyślnej, cechującej się niedbalstwem, traktowanym jako samodzielna podstawa odpowiedzialności za brak lub niekorzystne dla pacjenta skutki leczenia (tort of negligente).

Kontynuacją wywodów Autora dotyczących podstaw i przesłanek odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie prawa amerykańskiego jest zawarta w Rozdziale Czwartym analiza pojęcia należytej staranności, kluczowego dla oceny deliktowej odpowiedzialności lekarza. Jak wykazał to Autor, brak jednolitych dla całego państwa standardów dopuszczalności do świadczenia usług medycznych spowodował, że praktyka orzecznicza sądów amerykańskich wypracowała w tej mierze własne, unikalne rozwiązania. Przy ocenie stosowanych przez lekarza metod brano pod uwagę deklarowaną przez szkołę medyczną, do której się sam zaliczał, oraz miejsce wykonywanej praktyki. Pierwszy element pozwalał sądom na relatywną ocenę fachowości lekarza, drugi umożliwiał stwierdzenie poziomu i jakości dostępnych na danym terenie usług medycznych, co pozostawało w ścisłym związku z określeniem podstaw i rozmiarów odpowiedzialności leczącego oraz ewentualnej wysokości odszkodowania zasądzanego na rzecz poszkodowanego pacjenta. Dokonane w

Rozdziale Trzecim i Czwartym ustalenia Pana mgr Marcina Michalaka uznać należy za kluczowe dla Jego dysertacji.

Recenzowane opracowanie kończą Rozdziały Piąty i Szósty, które odnoszą się do specyfiki amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości w procesach o odszkodowanie z tytułu niewłaściwego leczenia. Rozdział Piąty traktuje o roli ławy przysięgłych w procesach o niewłaściwe leczenie. Podejmując tą kwestię Autor recenzowanego opracowania przedstawił genezę i zasady funkcjonowania ławy przysięgłych w sądownictwie angielskim oraz jej miejsce i znaczenie w amerykańskim wymiarze sprawiedliwości. Analizując orzecznictwo sądów amerykańskich w sprawach niewłaściwego leczenia, realizowane z zasady przed ławą przysięgłych, Autor ustalił, że udział tego organu, złożonego z niefachowców, w sprawach o odszkodowanie za niewłaściwe stał się podstawową przyczyną przyznawania poszkodowanym niewspółmiernie wysokich odszkodowań i niespotykanego w innych krajach wzrostu ilości spraw tego rodzaju kierowanych do amerykańskich sądów. W ścisłym związku z ustaleniami zawartymi w Rozdziale Piątym pozostaje treść Rozdziału Szóstego, w którym Autor przedstawił genezę i modelowe zasady umów o warunkowe wynagradzanie pełnomocników procesowych (contingent fee contracts) w sprawach o niewłaściwe leczenie. Z ustaleń Autora wynika, że odmiennie niż w angielskim common law, które zakazywało zawierania umów przez osoby trzecie ze stroną procesu o finansowanie postępowania przed sądem w zamian za udział w ewentualnym odszkodowaniu, traktując taką umowę jako działanie contra legem (doktryna champerty), zarówno doktryna jak i praktyka orzecznicza sądów amerykańskich dopuszczała taką możliwość, jak zgodną z zasadą swobody umów i nieingerencją państwa w ich treść. Podobnie jak w konkluzjach do Rozdziału Piątego, także i w podsumowaniu Rozdziału Szóstego, Autor konstatuje, że odrzucenie doktryny champerty przez amerykański wymiar sprawiedliwości miało bezpośredni wpływ na ilość spraw wytaczanych lekarzom za niewłaściwe leczenie w okresie do połowy XIX w.

3. Metody badawcze.

Wybrany przez Pana mgr Marcina Michalaka przedmiot badawczy jakim jest odpowiedzialność za niewłaściwe leczenie w amerykański systemie prawnym od 1794 do 1860 r., oraz dążenie do ukazania tej instytucji, zarówno w aspekcie dogmatycznym jak i praktycznym, wymagało od Autora zastosowania odpowiednich metod badawczych służących osiągnięciu tego zamierzenia. Z tego względu, dominującymi metodami badawczymi, stosowanymi przez Pana mgr Marcina Michalaka - równolegle w każdym z rozdziałów i podrozdziałów - stały się: metoda formalno - dogmatyczna oraz metoda historyczna, uzupełnione metodami porównawczą i statystyczną, które pozwoliły na skonfrontowanie obowiązujących regulacji prawnych z rzeczywistym stanem rzeczy w praktyce. Autor udanie wykorzystuje metodę dogmatyczną dla przeanalizowania przepisów prawnych i orzecznictwa sądowego stanowiących podstawę i kierunki kształtowania się zasad odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości. Sposób posługiwania się tą metodą przez Pana mgr Marcina Michalaka dla analizy poszczególnych zagadnień prawnych związanych z opisywaną problematyką badawczą jest prawidłowy i nie budzący zastrzeżeń oraz świadczy o Jego dobrym przygotowaniu merytorycznym. Na szczególne uznanie zasługuje umiejętne wykorzystanie przez Autora metody historycznej, pozwalającej właściwe udokumentowanie stawianych tez, weryfikację stanu prawnego z faktycznym oraz uzasadniającej wyprowadzane przez Niego wnioski ogólne. Zastosowany przez Pana mgr Marcina Michalaka zabieg łączenia analizy dogmatycznej orzecznictwa sądowego w konfrontacji z odwołaniem się do poglądów doktryny angielskiej i amerykańskiej nadał Jego wywodom żywy i plastyczny charakter oraz potwierdził umiejętności Autora właściwego interpretowania dostępnych materiałów źródłowych.

4. Źródła i literatura.

Praca doktorska Pana Marcina Michalaka oparta została na zróżnicowanej bazie źródłowej. Można podzielić ją na trzy kategorie źródeł: orzecznictwo sądów angielskich, orzecznictwo sądów amerykańskich, oraz literaturę przedmiotu. Przywołując orzecznictwo sądów angielskich w sprawach dotyczących odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie, Autor wykorzystał zawartość 10 Indeksów takich orzeczeń (Yearbooks, Records i Reports). Znacznie szerszą bazę orzeczniczą reprezentuje przywołane przez Niego w rozprawie orzecznictwo amerykańskich sądów stanowych, tak I jak i II instancji. W sumie Autor prześledził 68 takich orzeczeń odnoszących się bezpośrednio do tematyki badanego zagadnienia, co uznać można za wystarczającą do formułowania wniosków i konkluzji podstawę badawczą. Pracę uzupełnia literatura przedmiotu – w sumie 233 pozycje, na które składają się komentarze do prawa i orzecznictwa sądów angielskich i amerykańskich, podręczniki i artykuły publikowane w periodykach prawniczych jak i literatura medyczna szeroko podejmująca na gruncie amerykańskim zagadnienie odpowiedzialności lekarzy za niewłaściwe leczenie. W grupie tej występuje także literatura w języku polskim odnosząca się tak do historii prawa amerykańskiego, jak i współczesny zagadnień odpowiedzialności lekarzy za błąd medyczny. Dobór bibliografii stanowiącej podstawę rozprawy oraz rozbudowany aparat przypisów (810) świadczą o dobrym poziomie warsztatu naukowego Autora.

5. Konkluzje.

Pozytywnie oceniam poziom merytoryczny rozprawy Pana mgr Marcina Michalaka. Treść pracy jest w pełni adekwatna do tematu. Jej zaletą jest solidna podstawa źródłowa, oraz szerokie tło faktograficzne. Dzięki badaniom analitycznym Autora powstał kompletny obraz instytucji odpowiedzialności za niewłaściwe leczenie na gruncie amerykańskiej doktryny prawa cywilnego i orzecznictwa sądowego w okresie kształtowania się podstaw, zasad i instytucji

systemu prawa precedensowego w USA do połowy XIX w.. Rozprawę cechuje znaczny stopień szczegółowości, co ze względu na zakres przedmiotowy i chronologiczny recenzowanego opracowania jest w pełni uzasadnione. Autor umiejętnie dobiera i analizuje literaturę prawniczą i spuściznę orzeczniczą sądów amerykańskich obrazując charakter i specyfikę opisywanej instytucji. Na gruncie polskim praca ma charakter nowatorski i niewątpliwie wnosi nowe ustalenia do dotychczasowego stanu badań nad systemem prawnym i orzecznictwem Stanów Zjednoczonych. Styl narracji nie budzi zastrzeżeń, język wywodów jest jasny a stosowana terminologia prawidłowa. Oceniana rozprawa doktorska Pana mgr Marcina Michalaka stanowi więc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jest potwierdzeniem ogólnej wiedzy teoretycznej i umiejętności warsztatowych Autora w zakresie nauk historyczno – prawnych, oraz przygotowania do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Konkludując, praca doktorska Pana mgr Marcina Michalaka spełnia całkowicie wymagania określone art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. z dnia 16 kwietnia 2003 r. Nr 65, poz. 595 ze zm.) i uzasadnia dopuszczenie go do dalszego toku postępowania w przewodzie doktorskim (art. 14 ust. 2 pkt. 3).

Lublin, 17 września 2017 r.

dr hab. Grzegorz Smyk, prof. nadzw.